

УДК 005:37.011.3-057.875

DOI <https://doi.org/10.32840/1992-5786.2019.64-2.23>**А. О. Скляренко**аспірант кафедри педагогіки дошкільної та початкової освіти
Херсонського державного університету

ПОКАЗНИКИ ТА КРИТЕРІЇ ПРОЯВУ ПЕДАГОГІЧНОГО САМОМЕНЕДЖМЕНТУ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ

У статті акцентується увага на актуальності та необхідності формування навичок самоменеджменту у майбутніх педагогічних кадрів. Перераховуються закордонні та вітчизняні вчені, які опікувалися проблематикою самоорганізації особистості. Зазначається відсутність сталого розуміння концепції самоменеджменту, його визначення та структури, зокрема доцільності її дослідження у педагогічному вимірі.

Педагогічний самоменеджмент розглядається як складова частина загальної педагогічної майстерності вчителя. Відповідно до принципів концепції самоменеджменту, яка має на меті пошук механізмів та умов найбільш ефективного розподілу часу та ресурсів задля досягнення професійного розвитку, запропоновані відповідні структурні компоненти. В статті ми визначаємо чотири структурні компоненти педагогічного самоменеджменту: мотивацію та самомотивацію, систему знань, умінь та навичок самоменеджменту, професійні та особистісні якості, рефлексію та самоаналіз.

Під системою знань, умінь та навичок самоменеджменту нами розуміється у статті класична структура менеджменту, яка має особистісно-орієнтований характер. Відповідно під педагогічним самоменеджментом розуміється самоорганізація яка має певні особливості застосування вчителями задля максимального розкриття творчого потенціалу.

Відповідно до визначених структурних компонентів запропоновані та аргументовані такі критерії оцінки прояву педагогічного самоменеджменту: мотиваційна спрямованість до успіху, наявність професійних компетенцій та продуктивності праці, знання та вміння особистої організації, здатність до рефлексії та самоаналізу. Зі свого боку, критерії сформованості педагогічного самоменеджменту поділені на рівні: високий (творчий), достатній, середній (базовий), низький (елементарний).

У статті вказано про місце апробації розроблених критеріїв прояву педагогічного самоменеджменту та окреслено вектор подальших наукових пошуків.

Ключові слова: самоменеджмент, самоорганізація, саморозвиток, навички педагогічного самоменеджменту, критерії та рівні сформованості навичок самоменеджменту, професійна підготовка майбутнього вчителя.

Постановка проблеми. Істотні зміни умов праці педагогічних працівників, які є наслідком євроінтеграційних процесів, формують нові вимоги до професійної підготовки майбутніх фахівців. З огляду на нові компетентності, які повинні формуватися в учнів через зміст навчального матеріалу у рамках концепції Нової української школи, педагогічні працівники постають перед необхідністю зміни та корекції наявних технологій навчання. Це ускладнюється зростаючою потребою в опануванні засобами інформаційно-комп'ютерних технологій, обов'язковим вивченням англійської мови. Завдання ускладнюється для вчителів суспільно-гуманітарних дисциплін, які постають перед проблемою переосмислення причинно-наслідкових зв'язків розвитку суспільних процесів.

Крім того, як доречно зазначають Білик Н.І. та Галич О.Г., необхідно звернути увагу на те, що робота вчителя зумовлена такими професійними особливостями: необхідність працювати в декількох класах, в більшості випадків паралельно обіймати посаду класного керівника, бути організатором та керівником навчально-виховної діяльності

учнів, яких він повинен підготувати до життя в нових економічних умовах, враховувати резерви, закладені в них, а також сприяти формуванню адекватної самооцінки та саморозвитку [1].

Повною мірою це стосується і вчителів історії та суспільно-гуманітарних дисциплін. Однією з умов самовдосконалення, зростання професійної майстерності, раціонального використання власного часу та психічних ресурсів є готовність до опанування навичками педагогічного самоменеджменту задля покращення адаптації та професійної мобільності, вважаємо доцільним розробку критеріїв визначення показників прояву відповідних навичок.

Аналіз останніх публікацій. Ознайомлення з відповідними літературними джерелами засвідчує, що сутність педагогічного самоменеджменту розкрита в недостатній мірі. Самоменеджмент як комплекс практичних прийомів, вправ та рекомендацій починає свою історію з кінця ХХ ст. Саме в цей період з'являються перші праці таких вчених

як Л. Зайверт, А. та К. Бішоф, Т. Бенді та К. Мур, М. Вудкока та Д. Френсіса, Бербель і Хайнц Швальбе, К. Кінан, Веттен Д, Л.Фаткін. Оскільки концепції, розроблені цими вченими, орієнтовані на бізнес-менеджмент, запропоновані ними показники та критерії оцінки не можна вважати коректними під час оцінки прояву педагогічного самоменеджменту. Певні елементи вищезазначених підходів можуть бути використані під час підготовки майбутніх фахівців галузі освіти, оскільки вчитель значною мірою виступає керівником навчального процесу.

На теренах вітчизняної науки проблемами управління саморозвитком особистості займалися К.А. Андрющенко, О.І. Бабчинська, Н.М. Буняк Т.П. Волотовська, С.А. Кирій, В.М. Колпаков, М.П. Лукашевич, Л.М. Федоришин, А.С. Чкан, О.С. Штепа. А окремо сутність педагогічного самоменеджменту знайшла своє відбиття у працях Н.І. Білик, В. Андрєєва, В. І. Мусієнко-Репської, Т.В. Майданової, О.О. Симонової, А. Хроленко. Всі доробки вищезазначених вчених безумовно заслуговують на увагу.

Сьогодні спостерігається посилення інтересу до порушеної проблеми в наукових доробках фахівців з педагогіки, психології та менеджменту. Водночас як підкреслюють вчені, питання, пов'язані з саморозвитком, самоорганізацією, самоуправліннями особистості стосуються не лише керівників, а й практичних педагогів усіх рівнів, які прагнуть досягти успіху в професійній діяльності [9].

Водночас попри невинно висхідну кількість досліджень та публікацій присвячених проблематиці самоменеджменту, серед дослідників немає єдності як щодо розуміння сутності цього явища, так і щодо структури, компонентів, критеріїв та показників оцінювання стану сформованості означеної якості.

Метою статті є визначення ключових компонентів педагогічного самоменеджменту та розробка критеріїв прояву у майбутніх вчителів історії. А також обґрунтування доцільності та адекватності запропонованих критеріїв та показників.

Виклад основного матеріалу дослідження. Як засвідчує практика, до критеріїв та показників самоменеджменту, як правило, включається все, що якимось чином пов'язано з саморозвитком та самоорганізацією. Також слід зазначити, що педагогічний самоменеджмент тісно пов'язаний з поняттям «педагогічна майстерність» і являє собою частину останнього. Це ускладнює завдання диференціації проявів самоменеджменту з контексту загальної фахової компетентності майбутнього педагога.

Так наприклад Є. Кагаров, на основі складання психограм видатних педагогів, ще на початку 20-х років ХХ ст. виділив такі найголовніші струк-

турні компоненти педагогічної майстерності: фізичне здоров'я, урівноваженість, наявність розвинутої волі, ініціативність, організаторські здібності, добре знання предмета, схильність до самоосвіти, знання учнів та уважне ставлення до них, інтерес до громадського життя та участь у ньому, дисциплінованість, акуратність, сумлінність, почуття обов'язку тощо [5].

Відповідно до запропонованих компонентів розвинутої педагогічної майстерності та сучасних наукових доробок, можемо зазначити, що ініціативність, схильність до самоосвіти та самовдосконалення, дисциплінованість та сумлінність є компонентами самоменеджменту. У зв'язку з цим є необхідність подальшої розробки, диференціації, конкретизації та трансформації критеріїв та механізму діагностики до кваліметричного рівня.

Зрозуміло, що об'єктивна характеристика рівнів прояву педагогічного самоменеджменту вимагає наявності чітких ознак, за якими вона здійснюється. На нашу думку, під час розробки критеріїв прояву педагогічного самоменеджменту слід неухильно дотримуватися загальної структури останнього. Як показують результати нашого дослідження, загальну концепцію педагогічного самоменеджменту можна умовно поділити на чотири основні структурні компоненти:

1. *мотивація та самомотивація* (орієнтованість особи на професійне та особистісне зростання. Прагнення до розкриття власного творчого потенціалу);

2. *система знань, умінь та навичок самоменеджменту* (володіння навичками постановки цілей, планування, прийняття рішень, реалізації та організації праці, самоконтролю, комунікації та обробки інформації);

3. *професійні та особистісні якості* (опанування відповідними розумовими, дидактичними, перцептивними, організаторськими та комунікативними якостями. Наявність тактичності, педагогічної уяви, динамізму особистості, емоційної стабільності, стресостійкості, оптимістичного прогнозування, та креативності);

4. *рефлексія та самоаналіз* (адекватність самооцінки, особистісна концентрація лише до даної професії, педагогічне передбачення, методичне осмислення навчально-виховних дій, аналіз досягнутих результатів у співвідношенні до поставлених цілей та завдань, усвідомлення поточного положення справ, адекватність «Я-концепції»).

Як відомо, мотив є рушійною силою, приводом та спонукальною причиною будь-якої дії. Зі свого боку, мотивація – це система внутрішніх чинників, покликаючих і направляючих орієнтовану на досягнення цілей поведінку людини [8]. На думку Н. Бухарцевої, проблема мотивації потребує особливої уваги. Таким чином, самомотивація відіграє важливу, якщо не вирішальну роль, у фор-

муванні особистісної потреби до опанування механізмом самовдосконалення, застосування відповідних навичок у професійній діяльності і являє собою перший показник сформованості самоменеджменту [2].

Загалом серед дослідників немає єдності щодо тлумачення єдиної системи знань, умінь та навичок самоменеджменту. Проте, спираючись на функції управління, серед яких загальноприйнятими є планування та прогнозування, організація,

координування та регулювання, стимулювання та заохочення, контроль та аналіз можемо зробити висновок, що система самоменеджменту повинна містити вищезазначені функції, але мати особистісно-орієнтований характер [3].

Загальна характеристика професійних та особистісних якостей вчителя історії не відрізняється загалом від наявних у гуманістично-спрямованій педагогічній парадигмі необхідних особливостей фахівця. Перелік відповідних характеристик

Компоненти				
	Мотиваційно- ціннісний	Змістово- практичний	Психолого- професійний	Функціонально- рефлексивний
Критерії оцінювання				
	Мотиваційна спрямованість до успіху	Знання і вміння особистої організації	Наявність професійних компетенцій, продуктивність праці	Здатність до рефлексії
Високий	сформованість системи ціннісних орієнтацій та внутрішньо-спонукальної мотивації до самоорганізації; вмотивованість до побудови успішної кар'єри у майбутньому та розкриття свого творчого потенціалу.	володіння методологією і методикою особистої організації та підвищення ефективності праці, здатність і готовність до професійного зростання;	ініціативність; самостійність; креативність, логічність мислення; чіткість структурування роботи; висока активність на заняттях і поза аудиторних видах роботи; вияв особистої позиції; професійні завдання виконуються вчасно і без керівника.	наявність об'єктивного уявлення про себе; здатність до самоаналізу, бажання до самовдосконалення; творча активність, самоконтроль, спрямованість на систематичне професійне самовдосконалення; постійний аналіз результатів роботи; повна адекватність «Я-концепції».
Достатній	зовнішні та внутрішні мотиви мають однаковий вплив на виконання завдань процесі професійної діяльності; рівень спрямованості на опанування відповідними «ЗУН» достатній; система ціннісних орієнтацій до самовдосконалення та створення умов успіху розвинута на достатньому рівні.	достатнє володіння методологією і методикою особистої організації праці, «ЗУН» професійної діяльності носять переважно системний характер; ускладнень в організації праці не має.	логічність мислення; прояви креативності, ініціативи, активності сформовані та переважно проявляються; професійні завдання виконуються вчасно і без контролю керівника, але без ініціативи.	Готовність до самоорганізації проявляється; повне усвідомлення «Я-концепції»; переважна активність у процесі самовдосконалення; самоконтроль розвинутий на достатньому рівні. у більшості випадків результати роботи аналізуються.
Середній	внутрішня мотивація до самоорганізації та майбутньої професійної діяльності незначна; невисока зацікавленість до набуття знань і вмінь особистої організації; прагнення до самовдосконалення та професійного зростання проявляється рідко.	володіння методикою та методологією особистої організації розвинуто на середньому рівні; є ускладнення в організації праці.	рівень самостійності у професійної ефективності середній; отриманні завдання вимагають періодичного контролю і корекції з боку керівника; розуміння необхідності самовдосконалення та кар'єрного зростання не проявляється ініціатива переважно відсутня.	готовність до самоорганізації несе примусовий характер; не повне усвідомлення «Я-концепції»; аналіз результатів роботи проводиться рідко самоконтроль розвинутий не на високому рівні. інколи проводиться аналіз результатів роботи.
Низький	внутрішня мотивація до самоорганізації та майбутньої професійної діяльності незначна або відсутня; невисока зацікавленість до набуття знань і вмінь особистої організації; прагнення до самовдосконалення та професійного зростання відсутнє.	знання і вміння особистої організації, сформовані слабо або зовсім відсутні; низька сформованість здатності до професійної діяльності; постійні ускладнення в організації праці	рівень самостійності та професійної ефективності низький; отриманні завдання вимагають постійного контролю і корекції з боку керівника; розуміння необхідності самовдосконалення та кар'єрного зростання низьке або відсутнє; ініціатива повністю відсутня.	нездатність до самоаналізу; неадекватна самооцінка; недостатнє або відсутнє усвідомлення необхідності особистої організації у професійній діяльності; відсутнє бажання самовдосконалення; аналіз отриманих результатів роботи ніколи не робиться.

доволі великий і включає цілу низку соціальних та психологічних особливостей. Аналіз досліджень Ф.Н. Гоноболіна, В.А. Крутецького, Н.В. Кузьміної, Ю.Н. Кулюткіна, Г.С. Сухабської дав змогу нам виділити основні якості, якими повинен володіти вчитель [4].

Питання рефлексії вчителя окреслено у наукових доробках В.М. Кривошеєва, Н.В. Кузьміної, Є.І. Рогова, А. К. Маркової, Л.М. Лесохіної та інших. Синтез наукових доробок означених вчених дозволяє виділити найсуттєвіші компоненти самоаналізу педагогічного працівника [6].

Таким чином, означені складові частини педагогічного самоменеджменту формують чотири компоненти: *мотиваційно-ціннісний, змістовно-практичний, психолого-професійний та функціонально-рефлексивний*. Відповідно до цих компонентів пропонуємо критерії оцінювання наявності навичок самоменеджменту:

1. мотиваційна спрямованість до професійного успіху та розкриття творчого потенціалу;
2. сформованість системи знань, умінь та навичок особистої організації праці;
3. наявність професійних компетенцій та відповідних соціальних і психологічних якостей;
4. здатність до рефлексії та самоаналізу.

Слід зазначити, що під критеріями нами розуміється сукупність ознак, з допомогою яких визначається рівень прояву (сформованості) навичок педагогічного самоменеджменту майбутнього працівника галузі освіти.

У вітчизняній літературі пропонується чотири рівні фахової майстерності вчителя. Ці ж рівні є нормативними для оцінки знань студента. О.С.Штепа пропонує чотири рівні оцінки прояву самоменеджменту: критичний, середній, високий, псевдовисокий [10]. На основі запропонованої характеристики людини з псевдовисоким рівнем можна припустити, що результати праці та професійного розвитку не будуть відрізнятися від людини з середнім чи низьким рівнем, оскільки відсутня режимність та стабільність. Безумовно цей феномен потребує окремої уваги, але носії подібних психологічних особливостей ймовірно складуть статистичну похибку. Ми вважаємо, що зручніше дотримуватися найпоширенішої класифікації рівнів: *низький (елементарний), середній (базовий), достатній та високий (творчий)*.

Відповідно до зазначеної структури педагогічного самоменеджменту, компонентів, критеріїв прояву та рівнів пропонуємо зведену таблицю оцінки прояву самоменеджменту у майбутніх вчителів.

Визначенні компоненти, критерії та рівні сформованості прояву педагогічного самоменеджменту пройшли часткову апробацію у процесі проведення констатувального етапу педагогічного експерименту у Херсонському державному університеті.

Висновки та пропозиції. Таким чином, розроблені критерії оцінювання прояву можуть використовуватися у процесі професійної підготовки у ВНЗ, частково у ланці середньої освіти, задля оцінки рівня прояву навичок самоменеджменту у практикуючих педагогічних працівників. В перспективі планується розробка відповідної методики діагностики рівня сформованості навичок педагогічного самоменеджменту на прикладі студентів спеціальності «Історія».

Список використаної літератури:

1. Білик Н.І., Галич О.Г. Роль самоменеджменту в особистому розвитку вчителя. *Педагогічний менеджмент*. 2017. № 7. С 9–12.
2. Бухарцева Н.Г. Самообразование как активный вид деятельности. *Педагогическое образование и наука*. 2013. № 3. С. 80–83.
3. Дафт Р.Л. Менеджмент. Санкт-Петербург : Питер, 2003. 832 с.
4. Гоноболін Ф.Н. Очерки психологии советского учителя. Москва, 1951. 158 с.
5. Зайцева З.Г., Поставий В.Г. До питання наукової організації педагогічної праці. *Використання спадщини повернутих і забутих діячів науки та культури в навчальному процесі педагогічного вузу та школи*: тези респ. міжвузівської науково-практичної конференції. Рівне, 1991. 194 с.
6. Кузьміна Н.В. Очерки психологии труда учителя : Психологическая структура деятельности учителя и формирование его личности. Санкт-Петербург, 1967. 234 с.
7. Крутецкий В.А. Психология обучения и воспитания школьников. Москва : Просвещение, 1976. 303 с.
8. Майданова Т.В. Показатели и критерии проявления самоменеджмента бакалавров социальной работы. *Педагогическое образование в России*. 2016. № 8. С. 52–58.
9. Матішак М. Формування навичок самоменеджменту майбутніх вихователів ДНЗ. *Освітній простір України*. 2016. № 8. С. 88–93.
10. Штепа О.С. Самоменеджмент : процесуальна та диспозиційна характеристика. *Соціогуманітарні проблеми людини*. 2010. № 4. С. 224–235.

Skliarenko A. Indicators and criteria for pedagogical self-management of future pedagogical workers

The article focuses on the urgency and necessity of forming skills of self-management in future pedagogical staff. It is listed foreign and domestic scholars who have been concerned with the problem of self-organization of the individual. It is noted about the lack of a stable understanding of the concept of self-management, its definition and structure, particularly the feasibility of its research in pedagogical dimensions.

Pedagogical self-management is considered as an integral part of the overall pedagogical mastery of the teacher. In accordance with the principles of the concept of self-management, which is aimed at finding mechanisms and conditions for the most effective allocation of time and resources for the purpose of professional development, appropriate structural components are proposed. In the article, we define four structural components of pedagogical self-management: motivation and self-motivation, a system of knowledge of skills and abilities of self-management, professional and personal qualities, reflection and self-analysis.

Under the system of knowledge, skills and skills of self-management, we understand in the article the classical management structure, which has a personality-oriented character. Accordingly, pedagogical self-management means self-organization which has certain features of the use of teachers for maximizing the disclosure of creative potential.

In accordance with the specified structural components, the following criteria for assessing the manifestation of pedagogical self-management are proposed and argued: motivational orientation to success, the availability of professional competences and productivity, knowledge and skills of a personal organization, the ability to reflect and self-examination. In turn, the criteria for the formation of pedagogical self-management are divided into levels: high (creative), sufficient, average (basic), low (elementary).

The article describes the place of approbation of developed criteria for the manifestation of pedagogical self-management and outlines the vector of further scientific research.

Key words: *self-management, self-organization, self development, skills of pedagogical self-management, criteria and levels of self-management skills, future teacher training.*